

DRIEPAS

Verenigingsblad van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo

Jaargang 38

nummer 3

november 2021

In dit nummer:

Het belang van de gemaakte afspraken in 1771 voor het beheer en de waterverdeling van het rivierensysteem.

Haiku
Pannerdensch
Kanaal

In de woeste branding van de Tachtigjarige Oorlog

In gesprek met ....
Louis van der Velden

Verenigings-
nieuws

Herdenking
broers
Meuwsen

www.hkdgl.nl

Inhoudsopgave

In dit nummer:

Inhoudsopgave	2
Voorwoord / Colofon	3
Het belang van de in 1771 gemaakte afspraken voor het beheer en de waterverdeling van het rivierensysteem. <i>Een bijdrage van Jan Visser.</i>	4
Haiku. <i>Een bijdrage van Jan Visser.</i>	8
In de woeste branding van de Tachtigjarige Oorlog <i>Lezing door Ferdinand van Hemmen.</i>	8
In gesprek met Louis van der Velden <i>Een bijdrage van Agnes van Beurden en Carel Smits.</i>	9
Uitnodiging Algemene Ledenvergadering	14
Exploitatierkening 2020	15
Begroting 2021	15
Huishoudelijk reglement [concept]	16
Nieuw in onze bibliotheek	22
Herdenking broers Meuwsen - Groessen <i>Een bijdrage van Jo Schepers.</i>	23
Raadsels	23

Op de voorkant:

Riviersplitsing Waal-Rijn bij Pannerden
Bron: Beeldbank Rijkswaterstaat.

Op de achterkant:

Pannerdensch Kanaal, gegraven 1701-1707, gezien vanaf Pannerden naar de Sterreschans.
Bron: Gelders Archief.

Voorwoord

Beste lezer,

Ik ben op vakantie in Duitsland. Zo af en toe kijk ik op mijn e-mail en zie daar een vraag van de redactie: "of mijn voorwoord nog komt".

Dat was er dus helemaal bij in geschoten. Allerlei excuses zijn mogelijk, maar tellen niet. Het zal een kort voorwoord worden. Ik heb alleen een telefoon bij me.

Corona lijkt voorbij in Nederland. Toch hebben we als bestuur besloten ons jubileum niet te vieren. De onzekerheden rondom de versoepeling van de Corona-maatregelen en het moeten aangaan van financiële verplichtingen lagen hieraan ten grondslag. Bovendien lag het moment dat we een definitief besluit konden nemen té dicht bij de datum die ons voor de viering voor ogen stond. We hopen dat we t.z.t. ons 45-jarig jubileum kunnen/mogen vieren.

Gelukkig kunnen we nu wel weer onze verenigingsavonden houden. Ook zullen we in november de algemene ledenvergadering (ALV) van 2021 houden. Ook het jaar 2020 zullen we dan kort doornemen. De uitnodiging voor de ALV vindt u elders in deze Driepas, evenals de laatste stukken. De overige stukken zijn al in eerdere Driepassen gepubliceerd.

In de komende ALV zijn twee bestuursleden aftredend, waarvan één niet herkiesbaar.

In 2022 zullen wederom enkele bestuursleden aftreden. Een daarvan ben ik dan zelf; ik stel me niet herkiesbaar. Uiteraard blijf ik wel lid van de vereniging en zal altijd mijn steentje blijven bijdragen.

Ik wens u veel leesplezier.

Piet Bus

Colofon

Driepas is een uitgave van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo en verschijnt drie a vier maal per jaar.

Losse nummers € 5,00.

Driepas is een begrip uit de bouwkunst: drie elkaar snijdende cirkels die samen een driehoek vormen, veelvuldig toegepast in gotische kerkvensters. In profane zin gebruikt als symbool voor de samenwerking van de kerkdorpen Duiven, Groessen en 't Loo.

Redactieadres:
Remigiusplein 9
6921 BL Duiven

Bestuur:
bestuur@hkdgl.nl

Voorzitter:
voorzitter@hkdgl.nl
P. Bus

Secretaris:
secretariaat@hkdgl.nl
D. van Sas

Penningmeester:
E. Scheeres
penningmeester@hkdgl.nl
IBAN: NL54RABO0315407484
BIC: RABONL2U

Lid:
C. Smits
A. van Beurden

Secretariaat:
secretariaat@hkdgl.nl of
Remigiusplein 9
6921 BL Duiven

Internet:
www.hkdgl.nl

Facebook:
<https://nl-nl.facebook.com/historische.kring.7>

Instagram:
<https://www.instagram.com/hkdgl/>

Oplage: 300 stuks

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost €18,00 per jaar. Leden en abonnees buiten de gemeenten Duiven, Zevenaar en Westervoort betalen € 6,00 als bijdrage in de verzend- en portokosten. Opzeggen van lidmaatschap of abonnement uitsluitend schriftelijk voor 1 december van het lopende jaar. Uit de uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming vooraf en zonder bronvermelding.

Beheer en de waterverdeling van het rivierensysteem

Het belang van de in 1771 gemaakte afspraken voor het beheer en de waterverdeling van het rivierensysteem.

Gemakshalve gebruikt Jan Visser (schrijver van het artikel) het woord rivieren omdat het Bijlandsch - en het Pannerdensch Kanaal een onlosmakelijk onderdeel zijn van het voor de Liemers zo belangrijke rivierensysteem. Opmerkelijk is dat de bovengenoemde kanalen door de plaatselijke bevolking als een onderdeel van het rivierensysteem werden gezien en een riviernaam kregen toebedeeld.

Bijlandsch Kanaal

Het Bijlandsch Kanaal met een lengte van circa drie kilometer is in 1776 klaargekomen. De belangrijkste reden was het realiseren van een nieuwe en beter te beheersen bedding voor de Waal. De bestaande bedding sneed zich bij Herwen te veel landinwaarts in. Dit leidde onder andere tot de verzwelging in 1764 van het oude dorp van Herwen en dreigende wateroverlast stroomafwaarts. In de directe omgeving werd het kanaal, na het gereed komen, de Nieuwe Waal genoemd.

De Waal

In de Tweede Wereldoorlog betitelde de Duitse bezetter vanaf Lobith tot het Pannerdensch Kanaal het hele traject tot de rivier de Rijn. Vermoedelijk is daardoor ook in plaats van de naam Millingen aan de Waal de huidige naam Millingen aan de Rijn ontstaan.

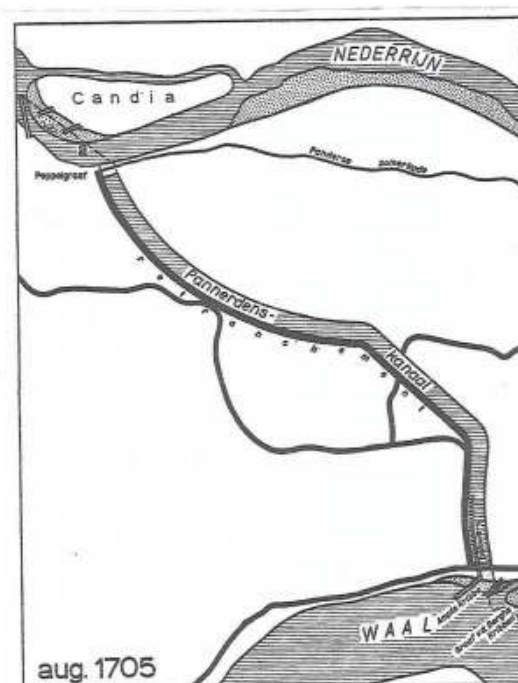
Pannerdensch Kanaal

Na de ingebruikname van het Pannerdensch Kanaal in 1707 kreeg het kanaal in de regio al vrij snel de naam van de Nieuwe Rijn. Daarom draagt het Hotel /Restaurant in Doornenburg ook de naam Rijnzicht...

Het Pannerdensch Kanaal is ontstaan door het vergraven van het in 1702 aangelegde retranchement (*aarden wal met een gracht ervoor*), grotendeels op kosten van de Staten van Utrecht.

Het retranchement is in een jaar tijd aangelegd omdat de Staten van Holland vreesden dat de Fransen, net zoals in 1672, door de drooggevallen Rijn het land weer binnen zouden vallen.

De Staten van Utrecht hebben uiteindelijk -na veel weerstand vanwege het wegvallen van tolrechten, ingebracht door Nijmegen en Dordrecht, omdat Arnhem dan weer bevaarbaar te bereiken zou worden- het voor elkaar gekregen dat het Pannerdensch Kanaal toch mocht worden aangelegd.

Aanleg Pannerdensch Kanaal, aug. 1705

In het kader van de oorlogsvoering duurde het veel te lang, vanwege de sterk verzande Oude Rijn, voordat de omgeving van de stad Utrecht onder water gezet kon worden. Oorlogsvoering was in die tijd meestal de landerijen tot kniehoogte onder water zetten, zodat de vijand niet meer kon zien waar sloten, wegen en paden in het terrein aanwezig waren.

In de nacht van 19 op 20 augustus 1707 stroomde het water van de Waal onbedoeld al door de oude Waaldijk bij Pannerden en was het kanaal vroegtijdig bruikbaar. Opgetekend is "*dezen morgen zes uren heeft een Arnhems Samoreus schip de Wael heel wel behaelt*".

2021 Jubileumjaar

Het is 250 jaar geleden dat er in 1771 afspraken tussen het Koninkrijk Pruisen en de Staten van Holland en Gelderland zijn gemaakt over de waterverdeling en de noodzakelijk daarbij behorende uitvoering van werken.

Kijkend naar de omvang van de werken is dat, zeker in die tijd, bijna te vergelijken met een Deltaplan van een aantal eeuwen later.

Voorafgaande aan de aanleg van het Pannerdensch Kanaal was destijds door de Pruisen bedongen dat de monding van de Oude Rijn bij Spijk open moest blijven.

De Pruisen waren bang dat bij een hoogwater op de Rijn, als de Oude Rijn afgesloten zou worden, het gebied van De Duffelt gevaar zou lopen om overstromd te worden.

Dat de Liemers bij een hoogwater op het Pannerdensch Kanaal en de Oude Rijn groot gevaar liep om overstroomd te raken, dat vonden de Pruisen niet zo erg...

Noot: niks nieuws onder de zon. Na de Tweede Wereldoorlog is er nog een inlaatwerk bij Westervoort gemaakt om, als de Russen in aantocht waren, de hele Liemers onder water te kunnen zetten, dat vonden de bestuurders in Den Haag niet zo erg...

Conferentie-afspraken

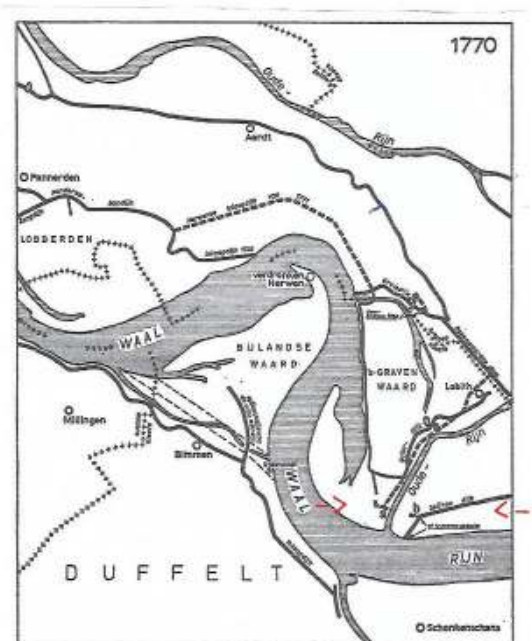
In mei 1770 zijn afgevaardigden van de regering van Pruisen en van de Staten van Holland en Gelderland in Arnhem bijeengekomen om een integraal plan voor verbetering van de situatie, ontstaan door de aanleg van het Pannerdensch Kanaal, te bespreken. Vanwege de eis van de Pruisen dat de veerdammen bij Westervoort, voor betere waterafvoer via de IJssel, verlaagd moesten worden mislukte de conferentie. De Pruisen stelden, omdat er niet voldaan werd aan hun eis, dat er dan ook geen geld beschikbaar gesteld zou worden om de inmiddels kapotte dijk bij Huissen te laten herstellen.

In december van datzelfde jaar 1770 brak de Lymerse banddijk door, met als gevolg dat het IJsselwater tot bij Zutphen in de landerijen stond. Pas in april 1771 kwamen de afgevaardigden opnieuw bijeen en werden er veel afspraken gemaakt om de gevolgen van de aanleg van het Pannerdensch Kanaal beter te kunnen ondervangen.

Er werd besloten een vernauwing in de bovenmond van de Oude Rijn te maken, in de Bijlandsche Waard een kanaal aan te leggen, een verbetering van het schephoofd bij de monding van het Pannerdensch Kanaal te realiseren en in de Pleij een nieuwe mond van de IJssel aan te leggen. Verder werden in de plannen diverse dijken verbeterd of aangelegd en is er een waterverdeling tussen het Pannerdensch Kanaal en de Waal afgesproken.

Spijkse overlaat

Bij de aanleg van het Pannerdensch Kanaal was destijds door de Pruisen bedongen dat de mond van de Oude Rijn bij Spijk open moest blijven. Vanwege de vele overstromingen bij hoogwaterperiodes was reeds in 1745 een soort drempel in de monding van de Oude Rijn aangelegd.

Spijkse Dijk 1770

In de plannen van 1771 is voorgesteld om de Spijkse dijk vanaf de letter b op het kaartje naar de Rijn af te graven en een dijk van de letter b naar de letter a aan te leggen om zo een hoogwater-overlaat te realiseren.

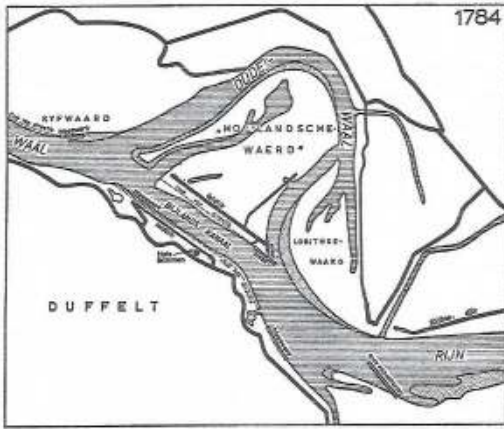
In de praktijk is hier echter niets van uitgevoerd, omdat de Pruisen hiermee niet akkoord wilde gaan. Wel is er een "berm van rijshout" in de mond aangelegd, dit zou geen nieuw werk zijn maar gezien worden als een voortvloeijsel van de afspraken vastgelegd in de Spijkse Conventie van 1745!

De Spijkse overlaat heeft tot 1959 gefunctioneerd en is daarna vervangen door een hoge met basaltblokken versterkte dijk.

De Duitse regering kreeg na afsluiting van de monding van de Oude Rijn, gelet in de geest en de bedoeling van de in 1745 en 1771 gemaakte afspraken, van Nederlandse zijde wel een financiële vergoeding om de dijken bij het gebied van de Duffelt te kunnen versterken!

Bijlandsch Kanaal

De Waal was al meanderende zo dicht bij de loop van de Oude Rijn gekomen dat bij een samenvoegen van de beide rivieren er een grote ontembare waterstroom zou ontstaan, met daarbij een groot risico voor overstromingskansen.

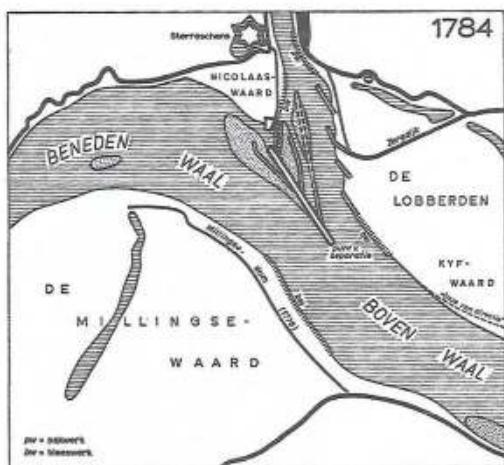
Bijlandsch Kanaal 1784

Het dorp Herwen, of wat er nog van over was, is door een overstroming van de sterk meanderende Waal in 1764 in de golven verdwenen. Er zijn toen geen slachtoffers gevallen, omdat de meeste inwoners al hun heil elders hadden gezocht of in de nieuw gestichte plaats Herwen waren gaan wonen.

Schephoofd bij monding Pannerdensch Kanaal

Om een betere waterverdeling tussen de Waal en het Pannerdensch Kanaal te kunnen realiseren is er een geniaal ontworpen plan voor een schephoofd bedacht.

Na aanleg van het schephoofd zou 2/3 via de Waal verder richting zee worden afgevoerd en zou 1/3 via het Pannerdensch Kanaal naar de Neder-Rijn en de IJssel afvloeien.

Schephoofd Pannerdens Kanaal 1784

Fort Sterreschans, aangelegd ter bewaking van de monding van het Pannerdensch Kanaal, kwam mede door de natuurlijke aanwas van de Nicolaaswaard te ver van de monding van het kanaal af te liggen om nog met geschut bewaakt te kunnen worden.

Pas in 1872 is het Fort Pannerden gerealiseerd om "De kraan van Nederland" te kunnen bewaken...

Fort Pannerden was in de Tweede Wereldoorlog - vanwege de ontmanteling van het geschut na de Eerste Wereldoorlog, omdat Nederland "neutraal" was gebleven- geen bruikbaar verdedigingswerk meer!

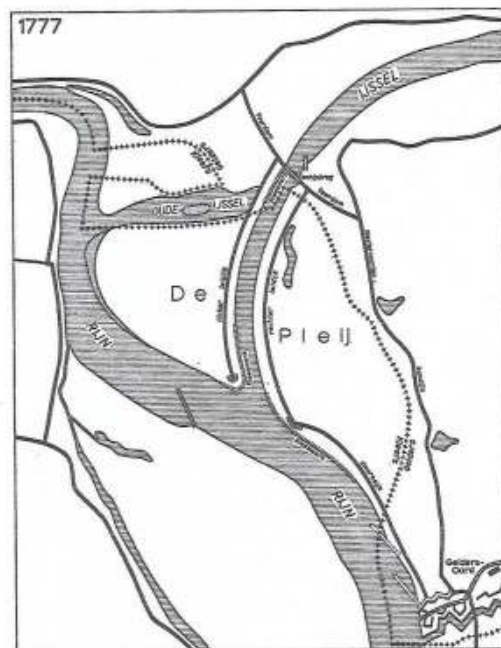
Vanwege de op handen zijnde oorlogsdreiging is in 1940 in allerijl een marinevaartuig in Doornenburg gestationeerd, waren er twee marine kanonnen op het fort geïnstalleerd en mocht een groepje mariniers daarmee de ingang van het Pannerdensch Kanaal "bewaken"...

Nieuwe mond van de IJssel

Omdat de oude mond van de IJssel zodanig verzand was dat er bijna geen water van de Neder-Rijn via de IJssel kon worden afgevoerd is besloten om een geheel nieuwe IJsselmond door de Pleij aan te leggen.

Een voor die tijd revolutionair en kostbaar ontwerp, om daarmee de IJssel ook weer beter bevaarbaar te maken.

Om het water de nieuwe IJsselmond in te sturen, ontwierp men een leikrib vanaf de Huissense oever.

De Pleij 1777

Kennelijk is zo'n ontwerp nog steeds door veel "geschiedschrijvers" niet te bevatten, diverse keren wordt er gesuggereerd dat de oude IJsselmond is aangepast.

Vrij recentelijk werd in "Toeristische potenties linieverhalen de Liemers" de aanleg van de nieuwe IJsselmond nog summier beschreven als "Daarom werd rond 1774 de bochtige, verzande bovenmond van de IJssel verlegd en rechtgetrokken."